

UDK 81'367.633'37

Izvorni znanstveni članak

Prihvaćen za tisak 8. 5. 2026.

<https://doi.org/10.29162/jez.2026.6>

Maja Glušać¹

Ivana Matas Ivanković²

¹ Filozofski fakultet Sveučilišta J. J. Strossmayera u Osijeku

² Institut za hrvatski jezik, Zagreb

Semantička obilježja zavisne sastavnice u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima¹

U radu se analiziraju semantička obilježja i ograničenja u izboru zavisnih sastavnica u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima. Rad se temelji na postavkama teorije konceptualne metafore i metonimije, konceptualne semantike i semantičke selekcije. Analiza pokazuje da vremenske imenice dominiraju kao zavisne sastavnice, dok su imenice bez vremenskog značenja rjeđe i uglavnom se pojavljuju u metaforičkim kontekstima. Semantička ograničenja u izboru imenica objašnjavaju se konceptualnom kompatibilnošću između značenja prijedloga i značenja imenice u okviru kognitivnih modela vremena. Neki prijedlozi selektiraju vremenske imenice, dok drugi mogu vezati i imenice bez vremenskog značenja, ovisno o njihovoj semantičkoj širini i konceptualnom okviru. Na ograničenja i mogućnosti kombinacija prijedloga i imenica u vremenskim izrazima utječu i procesi gramatikalizacije i frazeologizacije. Zaključuje se da semantička ograničenja nisu arbitrarna, već kognitivno motivirana.

Ključne riječi: prijedlozi, prijedložno-padežni izrazi, zavisne sastavnice, vrijeme, semantička selekcija

¹ Ovaj rad financirala je Hrvatska zaklada za znanost projektom HRZZ-IP-2022-10-6867 *Hrvatski prijedlozi u upotrebi – semantička i sintaktička analiza* (HRPA) te Europska unija – NextGenerationEU. Izneseni stavovi i mišljenja pripadaju samo autoricama i ne odražavaju nužno službena stajališta HRZZ-a, Europske unije ili Europske komisije. Ni Europska unija ni Europska komisija ne mogu se smatrati odgovornima za njih.

Uvod

Mnoge lingvističke teorije uzimaju prostorno značenje kao osnovno značenje svih jezičnih jedinica, a iz njega su se razvila sva druga značenja, prvo vremensko, a onda i apstraktna značenja. Vrijeme je uz prostor temeljna kognitivna domena (Langacker 1987) te je „prostorna priroda” vremenskih izraza prepoznata u mnogim jezicima (Traugott 1975: 207). Složenost kategorije vremena odražava se i u sustavu vremenskih prijedložno-padežnih izraza u hrvatskom jeziku u kojemu se razlikuje i do dvadeset vremenskih podznačenja (usp. Pranjković 2001; Matas Ivanković 2014; Glušac 2019). U ovome se radu analiziraju semantička obilježja vremenskih prijedložno-padežnih izraza s posebnim naglaskom na ograničenja u izboru zavisne sastavnice. Polazi se od hipoteze da taj izbor pokazuje sustavna semantička ograničenja, pri čemu se vremensko značenje prototipno ostvaruje imenicama vremenskog značenja, dok se ostale vrste riječi pojavljuju u ograničenim i kontekstno uvjetovanim slučajevima. Odstupanja od prototipnoga obrasca tumače se konceptualnom metaforom i metonimijom, konceptualnom semantikom i semantičkom selekcijom.

U nastavku rada u drugom poglavlju donose se teorijske postavke i metodologija rada, u trećem je poglavlju analiza podataka u kojoj se opisuju semantička i sintaktička obilježja prijedloga i zavisnih sastavnica. U četvrtom poglavlju iznose se uočena ograničenja u izboru imenica, a na kraju je zaključak.

Teorijske postavke i metodologija rada

Analiza vremenskih prijedložno-padežnih izraza temelji se na konceptu *prostornosti vremena* (Traugott 1975; Talmy 1983; Langacker 1982, 1987),² prema kojemu se vremenski odnosi konceptualiziraju istim kognitivnim mehanizmima kao i prostorni. U teorijskom se okviru pritom polazi od postavki teorije konceptualne metafore i metonimije (Lakoff, Johnson 1980), konceptualne semantike (Jackendoff 1990) i semantičke selekcije.

Brojni su radovi u hrvatskome jezikoslovlju koji na temeljima lokalistički utemeljenih padežnih teorija opisuju hrvatske prijedloge.³ Prema Belaju „[r]azlog metaforičkom poimanju vremena preko prostora isti je kao i razlozi poimanju bilo kojega drugog apstraktnijeg fenomena (npr. emocija ili ideja) preko nekoga konkretnijeg, a između kojih postoji dovoljan broj elementarnih sličnosti, odnosno analoških poveznica kojima se uspostavlja veza između izvorne i ciljne metaforičke domene preslikavanjem elemenata izvorne domene na elemente ciljne.” (Belaj 2013: 12–13).

² O začetku i razvoju koncepta *prostornosti vremena* (engl. *spatialization of time*) vidi u Chalozin-Dovrat (2020).

³ Usp. Matovac (2017), Šarić (2008, 2014) i Glušac (2019) i literaturu koju oni navode.

Pri tome je metaforička konceptualizacija vremena preko prostora motivirana zahtjevom za ekonomičnošću komunikacije, a ne činjenicom da je vrijeme nešto što se ne može konceptualizirati unutar vlastite domene. U tom se okviru i Talmy (1983) usmjerava na prijedloge kao gramatičku kategoriju prostornog odnosa kao zatvorenog sustava koji strukturira značenje i omogućuje razumijevanje kako prijedlozi u jeziku funkcioniraju ne samo prostorno nego i temporalno kao modeli koncepcije vremena.⁴ Prostorne sheme predstavljaju univerzalne osnovne modele koji se mogu proširiti na apstraktna područja poput vremena, stoga prostorna organizacija može metaforički opisati vremenske odnose (npr. u *ponedjeljak* kao ulazak u vremenski prostor ponedjeljka). Prostorne metafore kao kognitivni mehanizmi pokazuju zašto se vremenske kategorije često tumače pomoću prostornog modeliranja, što je temelj i teorije semantičke selekcije i konceptualne semantike.

Osnovna postavka teorije konceptualne semantike (Jackendoff 1990) jest da se značenje organizira u konceptualnim strukturama koje odražavaju kognitivne kategorije poput događaja (EVENT), vremena (TIME) i putanje (PATH). Vremensko značenje objašnjava se tako da su izrazi za vrijeme u jeziku mentalno strukturirani unutar iste vrste konceptualnih okvira kao i prostorni odnosi: npr. *tijekom ljeta* analogno je prostornoj frazi *duž puta* jer oba izraza dijele sličnu konceptualnu shemu protezanja nekim entitetom.

Prema teoriji konceptualne semantike izbor imenica u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima ima svoj temelj u načinu na koji ljudi mentalno i kognitivno strukturiraju vremenske odnose te konstruiraju konceptualne modele vremena. Kako bi se objasnila ograničenja u izboru zavisne sastavnice, u analizi će se primijeniti i postavke teorije semantičke selekcije (s-selekcije) koja polazi od ideje da se jezični elementi (u našem slučaju prijedlozi i imenice s kojima tvore prijedložno-padežni izraz vremenskog značenja) ne kombiniraju slučajno, već prema određenim semantičkim pravilima ili ograničenjima koja odražavaju leksičke i konceptualne odnose među riječima. Ta pravila podrazumijevaju da odabir imenica koje se mogu pojaviti uz vremenske prijedloge u velikoj mjeri ovisi o semantičkim svojstvima koje prijedlog *selektira* ili *zahtijeva* od svog argumenta (imenice) kako bi kombinacija bila semantički i sintaktički prihvatljiva.

Polazeći od navedenih teorijskih okvira, u nastavku se analizira primjer *Upoznali su se prije rata*. U tom izrazu imenica *rat* funkcionira kao vremenski referentni okvir, pri čemu, kao događaj s trajanjem ([EVENT]), zadovoljava semantičku selekciju prijedloga *prije*. Ujedno se ostvaruje metafora VRIJEME JE PROSTOR, pri čemu *prije* označuje položaj 'ispred' na zamišljenoj vremenskoj osi, pa se događaj upoznavanja

⁴ Talmy (1983) razlikuje dva podskupa značenjskih oblika u jeziku: sustav otvorenog razreda (*open-class*) koji uglavnom prenosi konceptualni sadržaj (npr. imenice, glagoli) i sustav zatvorenog razreda (*closed-class*) koji ima ulogu strukturiranja značenja, poput prijedloga i veznika.

konceptualizira kao prethodan razdoblju rata. Istodobno, imenica *rat* funkcionira metonimijski jer nije samo vremenski pokazatelj, već se u konceptualnoj semantici gleda kao složeni kognitivni model koji uključuje mrežu povezanih značenja i asocijacija: sukob, prijetnju, razaranje, podijeljeno društvo i slične kategorije.

Analiza podataka

U nastavku rada donosi se pregled analiziranih potvrda: najprije se opisuju prijedložna značenja zastupljena u bazi projekta *Hrvatski prijedlozi u upotrebi – semantička i sintaktička analiza* (HRPA), zatim semantička i sintaktička obilježja zavisnih sastavnica s naglaskom na analizu semantičkih kategorija imenica koje se potvrđuju u prijedložno-padežnim vremenskim izrazima.

Analiza se temelji na primjerima obrađenima u pripremnoj i početnoj fazi projekta HRPA u kojemu se planira obraditi 125 primarnih i sekundarnih prijedloga (uključujući složene prijedloge), odabranih na temelju njihove učestalosti ili nekoga drugog relevantnog obilježja (npr. sinonimni i tvorbeno povezani parovi poput *polovicom – polovinom* ili pravopisni parovi poput *potkraj – pod kraj*). Analiziran je širi skup prijedloga radi uspostave metodološkog okvira i uvida u njihovu tvorbenu, semantičku i sintaktičku raznolikost te su obrađeni primarni prijedlozi *u, na, s(a), od, o, iz, do, po, pod* i *nad* (svaki na više stotina primjera), izvedeni prijedlozi (npr. *putem, krajem, kraj, početkom, glede, pomoću, blizu, pokraj, nasuprot, ispred, spram* i *potkraj*), kao i prijedložni izrazi (npr. *na području, na temelju, bez obzira na, na početku, uz pomoć, na kraju, na osnovu, na koncu* i *na osnovi*), pri čemu je svaki analiziran na manjem broju primjera zbog njihove uže i semantički specifičnije upotrebe. U trenutku pisanja rada riječ je o 73 prijedloga u različitim fazama obrade i o 11 500 anotiranih primjera, koji su preuzeti iz korpusa i naknadno ručno označeni prema unaprijed definiranoj shemi anotacije. Osnovna jedinica u anotaciji jest sintagma koja se sastoji od upravne sastavnice, prijedloga i zavisne sastavnice. Svakoj sastavnici pridružuju se odgovarajuće jezične oznake: upravnoj i zavisnoj određuje se vrsta riječi i značenje, dok se prijedlogu pridružuju značenje i padežna rekcija. Primjeri su prikupljeni iz hrvatskih korpusa *Riznica* i Hrvatskoga mrežnog korpusa (hrWaC) (Ljubešić i Klubička 2014), koji obuhvaćaju različite registre hrvatskoga jezika, a odabrani su metodom slučajnog uzorkovanja iz korpusnih konkordancija, bez prethodnog semantičkog filtriranja, s ciljem prikaza stvarne upotrebe jezika.

Od 73 prijedloga 32 ima vremensko značenje (*blizu, do, iz, iza, između, iznad, izvan, kod, koncem, krajem, kroz, na, na domak, na koncu, na kraj, na kraju, na početku, na svršetku, nakon, nakraj, o, od, po, početkom, pod, pod konac, pod kraj, potkraj, preko, pri, s(a), u*). Isključivo vremensko značenje imaju prijedlozi *koncem, početkom, pod konac, potkraj*, zatim ih po udjelu vremenskog značenja u ostalim značenjima slijede *pod kraj, krajem, na svršetku, nakon, na početku, na koncu...*

Najmanje primjera s vremenskim značenjem u odnosu na ostala značenja imaju prijedlozi: *po, iz, blizu, izvan, na, pod, preko, o, na domak, iznad*. Takva raspodjela potvrđuje da vremensko značenje prijedloga nije binarna kategorija, nego kontinuum koji odražava stupanj gramatikalizacije i konceptualnog prijenosa iz prostorne u vremensku domenu. Ujedno se pokazuje da s opadanjem udjela vremenskoga značenja raste ovisnost o kontekstu, metonimijskim proširenjima i konstrukcijskoj interpretaciji.

Valja napomenuti da analizirani korpus nije ujednačen ni statistički reprezentativan u klasičnom smislu. Budući da je baza HRPa još u razvoju, pojedini su prijedlozi obrađeni s različitim brojem primjera (od ciljanih 500 za primarne prijedloge do manjih uzoraka), ovisno o fazi anotacije i složenosti pojedine kategorije. Stoga cilj ovoga rada nije statistička generalizacija rezultata ni statističko modeliranje distribucija, nego deskriptivna i kvalitativna analiza semantičkih i sintaktičkih obrazaca u okviru odabranog korpusa. Analiza je usmjerena na identifikaciju i interpretaciju jezičnih obrazaca, pri čemu se konceptualna metafora koristi za objašnjenje prijenosa prostornih odnosa na vremensku domenu u prijedložno-padežnim izrazima, metonimija se primjenjuje u slučajevima u kojima nevremenske imenice (npr. imena osoba ili događaja) aktiviraju vremensku interpretaciju kroz referencijalnu zamjenu, a semantička selekcija služi za opis ograničenja u kombinaciji prijedloga i imenica, odnosno za utvrđivanje uvjeta pod kojima se pojedini prijedlog povezuje s određenim semantičkim tipom zavisne sastavnice.

Značenja prijedloga

U bazi projekta HRPa razlikuje se 31 značenjska kategorija prijedloga (npr. prostor, vrijeme, okolnost, način...).⁵ Od obrađenih 11 500 primjera njih 1575 ima vremensko značenje (13,7 %) te čine istraživački korpus ovoga rada. Ti su primjeri analizirani prema vrsti riječi i semantičkim obilježjima. Kako je navedeno, sustav vremenskih prijedložno-padežnih izraza u hrvatskom je jeziku iznimno bogat, a u okviru projekta razlikuje se 14 vremenskih podznačenja: *istovremenost, ciljana točka, kratkotrajnost, mjera, raspon, početna točka, poslijevremenost, povod, u blizini, prijevremenost, trajanje, u krajnjem dijelu, u početnom dijelu, u središnjem dijelu*.

⁵ Sistematizacija značenja prijedloga za potrebe projekta i rada na bazi uvelike slijedi popis semantičkih kategorija koje donosi Pranjković (2001), koji je zatim objavljen u gramatici Silića i Pranjkovića (2005). Određene su prilagodbe tog popisa provedene u skladu s preliminarnom anotacijom uzorka korpusa i u skladu s opisima prijedloga u rječnicima (Jojić i dr. 2015; Šonje 2000), gramatikama i radovima koji opisuju određene prijedloge. Kako bi baza podataka bila što pristupačnija široj korisničkoj zajednici, semantičke su kategorije označene uobičajenim hrvatskim riječima, za razliku od naziva značenja koje donosi Pranjković (2001), koji su latinskoga podrijetla. To je važno jer je baza osmišljena i kao pomoćno sredstvo u poučavanju jezika, pri čemu transparentnije oznake mogu olakšati snalaženje korisnika pri pretraživanju baze.

Semantička i sintaktička obilježja zavisnih sastavnica

Raspodjela vrste riječi koja slijedi za prijedlogom u istraživačkome korpusu pokazuje da se vremensko značenje izražava najčešće imenicama (86 %, npr. *baviti se nogometom od mladih dana*), a slijede brojevi (5,1 %, npr. *porinuti brod krajem 1871.*) i kvantifikacijske skupine (4,4 %, npr. *birati konzulom kroz ono 10 godina*), koji zajedno čine 9,5 %, što upućuje na to da je kvantiteta/mjera važan, ali sekundarni mehanizam. Prilozi (2,2 %, npr. *ne vidjeti do tada*) i zamjenice (1,7 %, npr. *izvijestiti desetak dana iza toga*) pojavljuju se kao zavisne sastavnice u manjem broju. Ostale kategorije, pridjevi (npr. *ne smjeti prodavati nikoga do daljnjega*) i prijedložno-padežni izrazi (npr. *dimiti se do u noć*) rijetko se javljaju (0,6 %), i to u specijaliziranim ili markiranim ulogama.

Navedena raspodjela potvrđuje očekivanje da u prijedložno-padežnim vremenskim izrazima dominiraju imenice jer su one središnji nositelji vremenskog značenja. Vrijeme se u jeziku najčešće konceptualizira kao entitet ili razdoblje, a imenice omogućuju njegovo referencijalno sidrenje i prototipno zadovoljavaju zahtjev prijedložne dopune. Ostale vrste riječi pojavljuju se sekundarno, često uz funkcionalnu ili kontekstualnu reinterpetaciju, što dodatno objašnjava njihov manji udio u korpusu. U nastavku rada analiziraju se semantička obilježja imenica u ulozi zavisne sastavnice u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima.

Semantičke kategorije imenica

U okviru projekta HRP A imenice su podijeljene u 27 semantičkih kategorija (npr. *predmet, prirodna pojava, riječ, osoba...*), od kojih se čak 16 potvrđuje u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima. Analiza pokazuje da kao zavisne sastavnice dominiraju imenice vremenskoga značenja (72 %). One se dalje mogu podijeliti u semantičke potkategorije: mjerne jedinice (*sekunda, minuta, sat...*), neodređeno vrijeme (*trenutak, vrijeme, razdoblje...*), dijelovi dana (*zora, jutro, podne, večer, ponoć...*), dani u tjednu (*ponedjeljak...*), mjeseci u godini (*siječanj...*), godišnja doba (*proljeće, ljeto...*), blagdani i praznici (*Božić, Valentinovo...*). U vremenske imenice značenjski se mogu ubrojiti i brojeve imenice koje se pojavljuju tek u 0,4 % primjera kao što je *djelovati krajem tridesetih* jer je tu riječ o elipsi (*tridesete godine*). Prema teoriji semantičke selekcije vremenski prijedlozi najčešće selektiraju imenice s vremenskim značenjem, odnosno one koje u jeziku i umu predstavljaju vremenska razdoblja, cikluse ili dijelove vremena jer te imenice imaju jasno definiranu vremensku referencu i ispunjavaju semantičke uvjete prijedloga da argument bude vremenski orijentiran. Prema teoriji konceptualne semantike vremenske imenice djeluju kao univerzalni konceptualni orijentiri u mentalnom modelu vremena. One su apstraktni, ali stabilni segmenti prirodnog i društvenog ciklusa koje je ljudski um internalizirao kao referentne jedinice za mjerenje i orijentaciju u vremenu. Ti koncepti omogu-

ju precizno pozicioniranje događaja u vremenu. Iako se može činiti da vremenski prijedlog i imenica s vremenskim značenjem izražavaju istu kategoriju (značenje vremena), riječ je o komplementarnoj raspodjeli značenja, pri čemu prijedlog izražava relacijski aspekt (prijevremenost, poslijevremenost...), a imenica referencijalni sadržaj vremena, odnosno imenica određuje vrijeme, a prijedlog određuje kako je događaj smješten u odnosu na to vrijeme.

Prema učestalosti slijede imenice koje označuju događaje (12,5 %, npr. *posluživati kod mise*) i procesualne imenice (8,8 %, npr. *promisliti kod svakog bacanja*). Prema teoriji konceptualne semantike te imenice služe kao snažni konceptualni okviri, odnosno idealizirani kognitivni modeli, koji integriraju društvene, povijesne i kulturološke reference u vremensku koordinatu. One predstavljaju događaje s jasnim početkom, trajanjem i završetkom, što ih čini informativnim i bitnim za određivanje vremenskih odnosa. Dakle, te se imenice konceptualno tretiraju kao vremenski orijentirani entiteti jer posjeduju semantičke značajke koje im omogućuju da budu argumenti prijedloga s vremenskom referencom zato što impliciraju vremenski tijek ili trajanje unutar kojeg događaj nastupa.

U manjem se udjelu javljaju ostale semantičke kategorije imenica: stanje (1,3 %, npr. *javljati se nakon trudnoće*), geografski pojam (0,9 %, npr. *dolaziti na red nakon Mt. Blanca*), riječ (0,8 %, npr. *postati neozbiljan iza moje jadicovke*), osoba (0,7 %, npr. *naslijediti otok Krk iza Ivana*), pisana riječ (0,7 %, npr. *biti zadržan do odluke istražnoga suca*). Ostale semantičke kategorije potvrđuju se jednim do dvama primjerima: mentalna (npr. *biti pred nama kao i na početku zapadnjačkog mišljenja*), obilježje (npr. *biti na kraju svoga strpljenja*), odnos (npr. *početi na početku veze*), apstraktna (npr. *iskusiti diskreciono pravo iza apsolutističke vladavine*), predmet (npr. *moći dobiti drugu (času) nakon ove čaše*), prirodna pojava (npr. *vratiti se nakon bura*) i životinja (npr. *odzvježdati nakon lisice*). Kada se navedenim kategorijama imenica kodira vrijeme, to se obično ostvaruje figurativnim jezikom (metaforom/metonimijom), npr. imena vladara metonimijski zamjenjuju razdoblja njihove vladavine. Prema teoriji konceptualne semantike rijetka upotreba navedenih semantičkih kategorija imenica u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima proizlazi iz konceptualne uloge i domene značenja. Npr. životinje nemaju stabilan ili univerzalno prepoznatljiv vremenski okvir unutar kojeg se smještaju. One svojim osnovnim značenjem nisu vremenski orijentirane i ne predstavljaju vremenske entitete, stoga u pravilu ne ispunjavaju semantičke uvjete koje vremenski prijedlozi zahtijevaju. Upotreba takvih imenica u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima može biti moguća u metaforičko-metonimijskim ili specifičnim kontekstima gdje se značenje proširuje izvan osnovnoga vremenskog polja. Tako u primjeru iz baze *Nakon lisice odzvižda kos – kao vjerodostojan svjedok – svoj iskaz tako prodorno...* imenica *lisica* ne funkcionira kao oznaka životinje, nego metonimijski upućuje na događaj ili situaciju čiji je sudionik životinja, pri čemu se vremenska dimenzija izvodi iz samoga

dogadaja ili situacije, a ne iz leksičkog značenja imenice. Na taj način *lisica* postaje referentna točka u vremenskom slijedu. Takva upotreba potvrđuje da se odstupanja od prototipnoga izbora vremenskih imenica mogu objasniti kontekstualnom i diskursnom motiviranošću, a ne leksičkim vremenskim značenjem imenice same po sebi.

Teorija semantičke selekcije jasno pokazuje da su kombinacije prijedloga i imenica rezultat selekcijskih procesa pri kojima prijedlog postavlja semantičke uvjete svojim argumentima. Zbog toga su imenice koje imaju jasnu vremensku referencu najčešći argumenti vremenskih prijedložno-padežnih izraza, dok imenice bez takvih svojstava rjeđe zadovoljavaju ta semantička ograničenja.

Diskusija

U nastavku rada analiziraju se i tumače dobiveni rezultati s obzirom na semantička ograničenja u izboru imenica u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima, kao i procese gramatikalizacije i frazeologizacije koji utječu na taj izbor.

Semantička ograničenja u izboru imenica u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima

U ovome poglavlju analizirat će se raspodjela imenica vremenskog i nevremenskog značenja uz vremenske prijedloge. Budući da je sustav vremenskih prijedložno-padežnih izraza u hrvatskome jeziku iznimno bogat i kompleksan, u nastavku se navode opća zapažanja koja se prikazuju na reprezentativnim primjerima. Detaljnija analiza svakoga pojedinog prijedloga, svakoga vremenskog podznačenja, raspodjele svake semantičke (pot)kategorije imenica, kao i analiza utjecaja upravne⁶ sastavnice na izbor prijedloga i zavisne sastavnice ostaje za buduća istraživanja.

Velika većina vremenskih prijedloga ne pokazuje semantička ograničenja u izboru imenice – zavisna sastavnica može biti imenica i vremenskog i nevremenskog značenja. Vremensko se značenje ostvaruje metaforičkim prijenosom prostornog značenja na vremensko. Primjerice, značenje adlokalnosti, tj. granične direktivnosti s prijedlogom *do* preslikava se na vremensku granicu (*do siječnja*, *do izbora*), ablativno značenje prijedloga *od* odražava se kao ablativna temporalnost (*od po-*

⁶ Opisujući koncept semantičke selekcije (s-selection), prije svega teorijski analizirajući kako se semantička ograničenja (poput vrste objekta koje glagol može imati) primjenjuju na gramatičke strukture, neovisno o sintaktičkoj selekciji (c-selection), Ning Zhang (2016: 67) raspravlja i o selekciji prijedložnih izraza uz glagole, kao što je slučaj kod vremenske interpretacije prijedloga na engleskom (npr. *for* i *in* s glagolom u ateličnom/teličnom događaju: *for a year* : *in a year*). Autorica navodi da prijedlozi poput *in* i *for* semantički selektiraju glagolske izraze koji imaju određene aspekte događaja i da je to tipičan primjer interfrasne semantičke selekcije (*interphrasal s-selection*). Taj bi se princip mogao primijeniti i na hrvatske vremenske prijedložne izraze.

nedjeljka, od dolaska na vlast), značenje postlokalnosti/izamjesnosti prijedloga *iza* ostvaruje se kao poslijevremenost (*iza podneva, iza ručka*). U vezi s konceptualizacijom vremena valja dodatno pojasniti da se metaforički prijenos ne očituje samo u pojedinačnim leksičkim jedinicama niti je ograničen na eksplicitno formuliране metafore poput VRIJEME JE PROSTOR, nego je sustavno ugrađen u strukturu prijedložno-padežnih izraza. Prijedlog pritom aktivira osnovne prostorne konceptualne sheme (npr. granice, unutrašnjost, putanju, slijed), koje se metaforički preslikavaju na vremensku domenu, čime se ostvaruju različite konceptualne metafore: VRIJEME JE PROSTOR (temelji se na općem preslikavanju prostornih odnosa na vremenske, vrijeme se konceptualizira kao prostor kroz koji se krećemo ili u kojem su smješteni događaji): *biti tvoji svjedoci sve do nakraj svijeta*; VRIJEME JE POSUDA (vrijeme se konceptualizira kao omeđeni prostor (posuda) unutar kojeg se odvijaju događaji ili stanja): *spominjati Boga samo u kletvi, dočekati nas u povratku, posluživati kod mise, obrađivati teme na susretima*; VRIJEME JE KRETANJE (vrijeme se konceptualizira kao kretanje duž putanje – ili se mi krećemo kroz vrijeme ili vrijeme prolazi pokraj nas): *prohujati od Saint Simona i Marxa do Ruske Revolucije, trajanje mog školovanja do doktora i gospodina, progoniti te do smrti*; VRIJEME JE GRANICA (vrijeme se konceptualizira kao objekt s rubovima, početkom i krajem): *tražiti je do dana današnjega, morati čekati do dobivanja rezultata, provesti likvidaciju nakon pravomoćnosti presude, stupiti iza prof. Stančića*.

Dok prijedlog aktivira prostorno utemeljene konceptualne sheme, imenica specificira tip vremenskog entiteta (razdoblje, događaj, proces) i time određuje referencijalni sadržaj vremena. Takva raspodjela uloga pokazuje da metaforičnost nije ograničena na pojedinačne, eksplicitno prepoznatljive primjere, nego predstavlja opće načelo organizacije vremenskih prijedložno-padežnih izraza u hrvatskome jeziku. Drugim riječima, i u onim slučajevima u kojima metafora nije posebno istaknuta na površinskoj razini, ona je prisutna kao temeljni mehanizam konceptualizacije vremena koji proizlazi iz prostorno utemeljenih značenja prijedloga.

Iako se u radu govori o tome da prijedlog selektira imenicu, ta se selekcija ne odnosi isključivo na unaprijed zadana leksička svojstva imenice, nego na njezinu konceptualnu kompatibilnost s relacijskim značenjem prijedloga. Analiza pokazuje da vremenska interpretacija u mnogim slučajevima ne proizlazi iz same imenice, nego iz cjelokupne prijedložno-padežne konstrukcije, u kojoj imenica može zadobiti vremensko značenje tek u interakciji s prijedlogom i širim kontekstom (npr. *iza Ivana, nakon lisice*). Stoga se semantička selekcija u ovome radu ne shvaća kao strogo leksičko ograničenje, nego kao dinamičan proces u kojem prijedlog aktivira određenu konceptualnu shemu (npr. slijed, granicu, okvir), a imenica – bilo inherentno vremenska bilo reinterpreterirana metonimijski – mora biti sposobna uklopiti se u takav okvir. Vremensko značenje pritom proizlazi iz konstrukcije kao cjeline: prijedlog pruža relacijsku strukturu, a imenica osigurava referencijalnu osnovu, čime se

ostvaruje njihova međusobna semantička usklađenost. Takav pristup povezuje selekcijski i konstrukcijski pogled te potvrđuje da su vremenski prijedložno-padežni izrazi rezultat interakcije leksičkih, konceptualnih i kontekstualnih čimbenika.

Izbor imenice vremenskog značenja

Iako vremenski prijedlozi mogu vezati i imenice vremenskog i nevremenskog značenja, detaljnija analiza njihove raspodjele pokazuje da izbor imenice podliježe semantičkoj selekciji.

Prijedlog *koncem* u svim primjerima dolazi uz imenicu vremenskog značenja (npr. *koncem svibnja, koncem XVII. stoljeća*), dok se prijedlozi *potkraj, početkom i krajem* u približno 95 % primjera (s vrlo ujednačenim udjelima) također kombiniraju s imenicom vremenskog značenja (npr. *potkraj prošloga stoljeća, potkraj ljeta, početkom XX. stoljeća, krajem stoljeća, krajem ožujka 1859.*). Takva distribucija proizlazi iz njihove semantike, koja uključuje precizno lociranje unutar vremenskog intervala. U tim se konstrukcijama imenica interpretira kao vremenska jedinica koja omogućuje određivanje početne, završne ili granične točke unutar šireg vremenskog okvira, zbog čega su prototipne vremenske imenice ujedno i njihove najčešće kombinacije.

Prijedlog *kroz* pokazuje strogu semantičku selekciju jer zahtijeva da se imenica interpretira kao vremenski strukturiran interval kroz koji se radnja prostire. U 90 % primjera s vremenskim značenjem pojavljuju se prototipne vremenske imenice (npr. *stoljeće, godina, dan*), dok preostale imenice same po sebi nisu vremenske, ali u konstrukciji dobivaju vremensku interpretaciju jer označuju događaje ili faze s unutarnjom vremenskom strukturom (npr. *kroz koljena i koljena, kroz čitavu našu srednju školu*). U takvim slučajevima nije riječ o značenju sredstva ili načina, nego o vremenskom trajanju koje se konceptualizira kao prolazak kroz strukturirani interval (VRIJEME JE KRETANJE). To pokazuje da kriterij kompatibilnosti nije isključivo leksički, nego konstrukcijski: imenica mora omogućiti interpretaciju vremenske putanje s početkom, trajanjem i završetkom. Značenje prolaska s jedne na drugu stranu u vremenskoj domeni ostvaruje se kao protemporalnost/krozvremenost, s isticanjem trajanja (npr. *kroz stoljeća, kroz prošlu godinu, kroz dan*). Zbog toga *kroz* rijetko stoji uz imenice koje nemaju vremensko značenje jer je koncept prolaska kroz nešto u vremenu teško primjenjiv ako imenica nije vremenska te se u izrazima kao što su *kroz izbore* ili *kroz predavanje* prostorno značenje prijedloga *kroz* metaforički preslikava u značenje sredstva ili načina (npr. *vodič kroz izbore, ponuditi kroz predavanje*).

U svim primjerima upotrebe prijedloga *pod* s akuzativom u vremenskom značenju zabilježene su značenjski srodne imenice, npr. *večer, sumrak i jesen* (npr. *pod jesen, pod večer*) te u frazeologiziranom izrazu imenica *dan* (*pod stare dane*), iz čega

se vidi da taj prijedlog selektira imenice koje označuju prijelaz prema završetku. Tu se aktivira prostorna shema „ispod” koja se preslikava na završnu fazu vremena (orijentacijska metafora VRIJEME JE PROSTOR). U vremenskim izrazima prijedlog *pod* metaforički prenosi svoje prostorno značenje nižeg položaja ili zaklona na vremensku domenu, označavajući približavanje, ulazak u završnu fazu ili blizinu kraja nekog ciklusa te selektira imenice koje su konceptualno kompatibilne s prostornim ili vremenskim okvirima unutar kojih može postojati nešto što se nalazi na nižem položaju, „ispod” ili „unutar” određenog segmenta vremena. Imenice *zima* i *jesen* zadovoljavaju taj uvjet, dok ostale vremenske imenice ne (**pod proljeće – proljeće* označava početni dio, pa nije kompatibilno sa značenjem približavanja završetku).

Prijedlog *iz* dolazi s imenicama *vrijeme* i *doba* (npr. *iz vremena prve dinastije, iz doba neolitika*) te s imenicama koje označuju životna razdoblja (npr. *iz djetinjstva*). Time se aktivira konceptualni model izvora (VRIJEME JE IZVOR). Prijedlog *iz* ima semantičke zahtjeve da njegov argument bude vremenski entitet sa svojstvima izvora ili početka trajanja. Duža vremenska ili povijesna razdoblja zadovoljavaju te zahtjeve omogućujući uspostavljanje značenja izvora ili podrijetla. Prema teoriji konceptualne semantike prijedlozi nose specifične konceptualne okvire kojima modeliraju prostorne, vremenske ili druge odnose.

Prijedlozi *kod* i *pri* pokazuju strožu selekciju jer zahtijevaju specifične konceptualne okvire (blizina, okolnost, proces), pa se vremenske imenice rijetko pojavljuju. Oni imaju konceptualni okvir usmjereniji k prostornim odnosima, odnosno metaforičkim izrazima (te se gotovo uvijek javljaju uz imenice nevremenskoga značenja, posebno one koje označavaju kakav proces, npr. *kod učenja, pri dolasku*). *Kod* može funkcionirati u vremenskom značenju eventualno s imenicom *vrijeme* koja u primjerima poput *kod lijepog/ružnog vremena* primarno ima meteorološko značenje, no metonimijski aktivira vremenski okvir unutar kojega se radnja odvija, pa se izraz interpretira i u značenju istovremenosti (‘za vrijeme lijepog/ružnog vremena’), dok druge imenice vremenskog značenja koje impliciraju specifičan vremenski odsječak ili događaj nisu konceptualno usklađene s tim prijedlogom (npr. **kod jutra, *kod siječnja* jer označavaju jasno omeđene vremenske odsječke, a prijedlog *kod* zahtijeva imenicu koja se može shvatiti kao situacijski okvir radnje). Prijedlog *pri* ima semantičke uvjete koji zahtijevaju ne samo vremensku dimenziju, već i dojam blizine, neposredne okolnosti ili prisutnosti, što rijetko ispunjavaju imenice vremenskog značenja. Zbog toga se u polovici označenih primjera veže uz imenice koje označuju događaje ili radnje (npr. *pri dolasku, pri cvjetanju*), dok se u preostalim primjerima pojavljuje uz imenicu *kraj* (*pri kraju, pri kraju faksa, pri kraju konferencije*). U takvim slučajevima imenica *kraj* ne funkcionira kao čisto vremenska oznaka, nego kao faza unutar događaja ili procesa. Takva upotreba omogućuje interpretaciju vremena kao situacijske okolnosti, čime se zadovoljavaju semantički uvjeti prijedloga *pri*. Drugim riječima, *pri* ne profilira vrijeme kao apstraktan interval, nego kao okolnost

unutar koje se radnja ili događaj odvija. Dakle, ograničenja u vezivanju određenih prijedloga s vremenskom imenicom posljedica su njihove konceptualne motivacije i semantičkih zahtjeva koje postavljaju prema svojim argumentima. Navedeni prijedlozi imaju jasno definirane konceptualne i semantičke okvire koji diktiraju koje imenice vremenskog značenja mogu biti valjano povezane s njima.

Izbor imenice nevremenskog značenja

Semantička ograničenja pokazuju i neki prijedlozi u izboru imenice nevremenskog značenja, npr. uz prijedlog *nakraj* zabilježene su samo imenice *svijet* i *zemlja* (u primjerima kao *hvaliti do u nakraj svijeta*, *donijeti spasenje „do nakraj zemlje”*), tj. prijedlog *nakraj* primarno selektira geografske pojmove kao globalne prostorne referente, pri čemu se imenice mogu konceptualizirati kao prostorno omeđene cjeline s granicom. Međutim, upravo ta prostorna struktura omogućuje sustavno metaforičko proširenje u vremensku domenu: granica prostora (*kraj svijeta/zemlje*) postaje model za krajnju točku vremenskog ili iskustvenog kontinuuma.

U slučajevima u kojima imenica sama po sebi nema vremensko značenje, ali se ipak javlja u vremenskoj konstrukciji dolazi do metonimijskog proširenja značenja. Tako se, primjerice, u konstrukcijama poput *iza Ivana* aktivira odnos OSOBA → RAZDOBLJE VLADAVINE, pri čemu osobno ime metonimijski upućuje na vremensko razdoblje povezano s tom osobom. Na temelju toga, iako prijedlozi selektiraju imeničke fraze koje mogu biti vremenski interpretirane, metonimija omogućuje proširenje vremenskog polja i na imenice koje izvorno ne posjeduju vremensku referenciju. Npr. imena vladara mogu u izrazima vremenskog značenja doći s određenim prijedlozima zbog konceptualnih okvira i semantičkih zahtjeva koje ti prijedlozi postavljaju: *za kralja Zvonimira, prije Krešimira, poslije/nakon/iza Tomislava, od Tomislava do Zvonimira*. Prijedlozi kao što su *za, u/za vrijeme, pod, od, do, prije, poslije, nakon, iza* nose konceptualne okvire koji uključuju trajanje, položaj u vremenskom slijedu ili vremenski okvir. Ti prijedlozi zahtijevaju da imenica s kojom se vežu bude konceptualno kompatibilna s tim okvirom, tj. da označava vremenski segment ili razdoblje koje se može mentalno smjestiti u određeni vremenski prostor, što kod imena vladara omogućuje metonimija IME VLADARA ZA RAZDOBLJE VLADAVINE. Prijedlozi ne funkcioniraju samo kao gramatičke riječi, već selektiraju imeničke fraze koje imaju odgovarajuće konceptualno značenje koje se može povezati s vremenskim odnosima ili intervalima. Većina osobnih imena najčešće nema inherentno vremensko značenje ili referencu na vremenski interval (dakle, rjeđe dolazi do metonimijskog prijenosa) jer ona označavaju individualne entitete (tj. *obične ljude*). Zato mnogi prijedlozi koji zahtijevaju vremensku dopunu nisu kompatibilni s osobnim imenima. Primjerice, izraz *iz Ivana* ili *prilikom Ivana* nije prihvatljiv jer prijedlog *iz* implicira izlazak ili podrijetlo iz nekog mjesta ili vremenskog razdoblja, a *prilikom* implicira događaj ili trenutak u vremenu. U okviru konceptualne seman-

tike značenje se gradi na konceptualnim strukturama, a konceptualni model značenja sprječava kombinaciju vremenskog prijedloga s imenima koja ne mogu aktivirati odgovarajuće vremenske mentalne slike.

Gramatikalizacija

Na izbor imenice u vremenskom prijedložno-padežnom izrazu mogu utjecati dva procesa: gramatikalizacija i frazeologizacija. Utjecaj je gramatikalizacije vidljiv kod sekundarnih prijedloga koji u svom sastavu već imaju riječ s vremenskim značenjem: genitivni prijedlozi *u vrijeme*, *u doba* i *za vrijeme* oblikom su gramatikalizirani prijedložni izrazi koji sadržavaju vremensku imenicu i stoga nameću semantička ograničenja: ovjereno je *u vrijeme rata*, *u doba kralja Zvonimira*, ali nije prihvatljivo **u vrijeme srijede*, **u vrijeme siječnja* jer one profiliraju vrijeme kao unaprijed zadane jedinice, a ne kao situacijski ili povijesni okvir. I sekundarni instrumentalni prijedlozi *istodobno s* i *istovremeno s*, čiji je prvi član vremenski prilog, uglavnom vežu nevremenske imenice, npr. *istovremeno s rekonstrukcijom prometnice*; jedino vremenske imenice koje označuju praznike, blagdane i godišnja doba mogu dolaziti s tim sekundarnim prijedlozima: *u vrijeme Božića*, *istodobno s proljećem*. Budući da sekundarni prijedlog *u vrijeme* već sadržava imenicu *vrijeme* kao vremensku odrednicu, izraz *u vrijeme siječnja* pleonastičan je jer kombinira pojam *vrijeme* s nazivom mjeseca koji sam po sebi već signalizira vremenski interval. Imenice koje označuju blagdane i praznike (*Božić*, *Uskrs*) konceptualno su širega značenja jer obuhvaćaju kulturno i kognitivno obogaćeno značenje. U upotrebi se bilježi i pojava pleonastičnih izraza *u vrijeme radnog vremena* i *za vrijeme radnog vremena*, u kojima se slijedi analogija s drugim ustaljenim izrazima i dodatno se naglašava da se radnja odvija unutar određenoga vremenskog razdoblja, iako je to već implicirano imenicom.

Frazeologizacija

Frazeologizacija također utječe na mogućnosti kombinacije prijedloga i imenice te se takvi izrazi javljaju samo s određenim imenicama: npr. *iz dana u dan*, *iz godine u godinu*, *s vremena na vrijeme*. Izrazi s prijedlozima *od – do* i prilozima kao zavisnim sastavnicama također su frazeologizirani, npr. *od jutra do sutra*. Nevremenske se pak imenice potvrđuju kao zavisne sastavnice u dvama primjerima: *od zgode do zgode* i *od kolijevke do groba*.

Podznačenjske posebnosti

Analiza je pokazala i to da pojedini prijedlozi imaju semantička ograničenja samo u izrazima određenog vremenskog podznačenja: npr. *za + I* u značenju prostorne temporalnosti dolazi s vremenskom imenicom i služi za izražavanje uzastopnoga

tijeka vremena (*dan za danom, godina za godinom*), dok u izrazima sa značenjem istovremenosti i poslijevremenosti dolazi s nevremenskom imenicom (npr. *razgovaraju za večerom, za profesorom uđu i studenti*). Prijedlog *za* ima različita podznačenja pa prema kontekstu mijenja i zahtjeve za imeničkom dopunom. U primjeru *dan za danom* od njega se traži vremenska imenica kao dopuna jer on označava iteraciju ili slijed događaja u vremenu. Konceptualno se aktivira apstraktno vrijeme kao prostorno usmjereni niz gdje kombinacija mora imati vremenski entitet. U značenju istovremenosti ili poslijevremenosti prijedlog *za* uspostavlja prostorni ili vremenski odnos koji ne mora nužno biti strogo vremenski. U tom slučaju semantička selekcija dopušta širi raspon imenica, uključujući i one koje nisu vremenske, jer se fokus ne nalazi na vremenskom trajanju nego na prostornom, uzročno-posljedičnom ili vremenski posljedičnom odnosu.

Dakle, u okviru konceptualne semantike značenje prijedloga nije strogo određeno, već je povezano s konceptualnim shemama koje se mogu promijeniti ovisno o namjeri i kontekstu. Kognitivna prilagodba semantičke selekcije pokazuje kako ljudski govor i razumijevanje prilagođavaju značenja prijedloga prema kontekstu i konceptualnoj interpretaciji stvarnosti. Semantička selekcija nije statičan nego dinamičan sustav koji dopušta različite kombinacije ovisno o konceptualnim zahtjevima značenja. Sve navedeno ujedno potvrđuje i kognitivistička stajališta da se riječi rabe za simboliziranje i komuniciranje konceptualizacija (Taylor 2002), da značenje proizlazi iz utjelovljenoga ljudskog iskustva (Langacker 2008: 28) te da je naše razumijevanje izraza zasnovano na trenutačno aktiviranim konceptualizacijama. Sve to sažeto objašnjava i Langacker (2008: 28): „[r]ather than being fixed and predetermined, [meanings] are actively negotiated by interlocutors on the basis of the physical, linguistic, social, and cultural context. Meaning is not localized but distributed, aspects of it inhering in the speech community, in the pragmatic circumstances of the speech event, and in the surrounding word.”

Zaključak

Provedena analiza potvrdila je početnu hipotezu da prijedložno-padežni izrazi s vremenskim značenjem pokazuju sustavna semantička ograničenja u izboru zavisne sastavnice, pri čemu je izbor uvelike uvjetovan time ima li zavisna sastavnica vremensko značenje. Semantička ograničenja u vezivanju prijedloga s imenicom nisu arbitrarna, nego proizlaze iz dubinske organizacije značenja u ljudskoj kogniciji i sustava semantičke selekcije unutar jezika, tj. posljedica su konceptualne motivacije i semantičkih zahtjeva koje prijedlozi postavljaju prema svojim zavisnim sastavnicama. Analiza je pokazala da imenice s vremenskim značenjem dominiraju kao zavisne sastavnice u vremenskim prijedložno-padežnim izrazima te se promatraju kao konceptualni orijentiri unutar mentalnog modela vremena i društveno-kulturnog

okvira vremenskog iskustva govornika. Osim toga, pokazano je kako na semantička ograničenja u izboru zavisne sastavnice utječu i drugi procesi – gramatikalizacija i frazeologizacija. Distribucija vremenskih i nevremenskih značenja po pojedinim prijedlozima pokazuje da vremensko značenje nije binarna kategorija, nego kontinuum. Na jednome su kraju prijedlozi koji gotovo isključivo ostvaruju vremensko značenje (npr. *koncem, početkom, pod konac, potkraj*), uz visoku razinu selekcijske strogosti i snažnu povezanost s vremenskim imenicama, dok na drugome kraju stoje prijedlozi koji pretežno ostvaruju nevremenska značenja, pri čemu se vremensko značenje pojavljuje rjeđe i u većoj mjeri ovisi o kontekstu (npr. *preko, o, nadomak, iznad*). Analiza uspostavlja tipologiju semantičkih ograničenja u kojoj se prijedlozi razlikuju prema stupnju selekcijske strogosti, od visoko selektivnih prijedloga koji gotovo isključivo zahtijevaju vremenski strukturirane imenice (npr. *koncem, krajem, početkom, potkraj*), preko prijedloga koji pokazuju djelomičnu selektivnost i preferenciju prema određenim semantičkim podtipovima vremenskih imenica (npr. *kroz*), do prijedloga koji ostvaruju širok raspon kombinatoričkih mogućnosti i u znatnoj mjeri ovisi o kontekstu te konceptualnoj interpretaciji (npr. *pri, kod, na, u, za*). U okviru takve tipologije dodatno se pokazuje da uloga nevremenskih imenica u vremenskim izrazima nije iznimka, nego sustavno objašnjiva pojava koja proizlazi iz metonimijskih proširenja i konstrukcijske interpretacije (npr. OSOBA → RAZDOBLJE).

Vremensko značenje pritom nastaje kroz interakciju konceptualne, leksičke i gramatičke razine, pri čemu se njihova povezanost pokazuje ključnom za jezičnu organizaciju vremenskih odnosa u hrvatskome jeziku. Rezultati upućuju na to da se vremenski prijedložno-padežni izrazi mogu sustavno opisati unutar kognitivno-semantičkog okvira koji povezuje metaforu, metonimiju i konstrukcijsku interpretaciju. Otvara se prostor za daljnja istraživanja koja bi mogla detaljnije obuhvatiti pojedine prijedloge, podznačenja i korpusno utemeljene distribucije.

Literatura

- Belaj, Branimir. 2013. O vremenu i vremenskim značenjima u hrvatskom jeziku. U Pišković, Tatjana; Vuković, Tvrtko (ur.), *Vrijeme u jeziku – Nulti stupanj pisanja*, zbornik radova 41. seminara Zagrebačke slavističke škole, 11–32. Zagreb: FF Press.
- Chalozin-Dovrat, Lin. 2020. Spatialization of time as a scientification strategy: Beauzée, Guillaume and the conceptual school of cognitive linguistics. U Aussant, Émilie; Fortis, Jean-Michel (ur.), *Historical journey in a linguistic archipelago: Descriptive concepts and case studies*, 51–66. Berlin: Language Science Press. <https://doi.org/10.5281/zenodo.4269411>
- Glušac, Maja. 2019. *Vrijeme u jeziku i jezik u vremenu (pojam vremena u hrvatskom jeziku)*. Osijek: Filozofski fakultet Osijek.
- Jackendoff, Ray. 1990. *Semantic structures*. Cambridge: MIT Press.
- Jackendoff, Ray. 2002. *Foundations of language: brain, meaning, grammar, evolution*. Oxford: Oxford University Press.

- Jojić, Ljiljana i dr. 2015. *Veliki rječnik hrvatskoga standardnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.
- Lakoff, George; Johnson, Mark. 1980. *Metaphors we live by*. Chicago: University of Chicago Press.
- Langacker, Ronald W. 1982. Space grammar, analysability, and the English passive. *Language* 58(1). 22–80.
- Langacker, Ronald W. 1987. *Foundations of Cognitive Grammar: Theoretical prerequisites, Vol. 1*. Stanford: Stanford University Press.
- Langacker, Ronald W. 2008. *Cognitive Grammar. A basic introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Ljubešić, Nikola; Klubička, Filip. 2014. {bs,hr,sr}WaC – Web corpora of Bosnian, Croatian and Serbian. U Bildhauer, Felix; Schäfer, Roland (ur.), *Proceedings of the 9th Web as Corpus Workshop (WaC-9)*, 29–35. Gothenburg: Association for Computational Linguistics.
- Matas Ivanković, Ivana. 2014. *Izražavanje prostora i vremena prijedlozima s genitivom u hrvatskom i ruskom jeziku*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Matovac, Darko. 2017. *Prijedlozi u hrvatskome jeziku. Značenje, prostorni odnosi i konceptualizacija*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Ning Zhang, Niina. 2016. Understanding S-Selection. *Studies in Chinese Linguistics* 37(1). 56–73.
- Pranjeković, Ivo. 2001. *Druga hrvatska skladnja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Silić, Josip; Pranjeković, Ivo. 2005. *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*. Zagreb: Školska knjiga.
- Šarić, Ljiljana. 2008. *Spatial Concepts in Slavic, A Cognitive Linguistic Study of Prepositions and Cases*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Šarić, Ljiljana. 2014. *Prostor u jeziku i metafora. Kognitivnolingvističke studije o prefiksima i prijedlozima*. Zagreb: Znanje d. o. o.
- Šonje, Jure (ur.). 2000. *Rječnik hrvatskoga jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod „Miroslav Krleža”, Školska knjiga.
- Talmy, Leonard. 1983. How language structures space. U Pick, Herbert L.; Acredolo, Linda P. (ur.), *Spatial orientation: Theory, research, and application*, 225–282. New York: Springer New York. <https://doi.org/10.1007/978-1-4615-9325-6>
- Taylor, John R. 2002. *Cognitive grammar. Oxford textbooks in linguistics*. Oxford: Oxford University Press.
- Traugott, Elizabeth Closs. 1975. Spatial expressions of tense and temporal sequencing: A contribution to the study of semantic fields. *Semiotica* 15(3). 207–230.

SEMANTIC FEATURES OF THE DEPENDENT WORD IN TEMPORAL PREPOSITIONAL EXPRESSIONS

This paper analyzes the semantic features and constraints in the selection of dependent words in temporal prepositional expressions. The study is based on the assumptions of the theory of conceptual metaphor and metonymy, conceptual semantics, and semantic selection. The analysis shows that temporal nouns dominate as dependent words, whereas nouns without temporal meaning are rarer and mostly occur in metaphorical contexts. Semantic constraints on noun selection are explained by conceptual compatibility between the meaning of the preposition and that of the noun within cognitive models of time. Some prepositions select temporal nouns, while others can also combine with non-temporal nouns, depending on their semantic breadth and conceptual framework. The processes of grammaticalization and phraseologization also influence the constraints and possibilities of combining prepositions and nouns in temporal expressions. It is concluded that semantic constraints are not arbitrary but cognitively motivated.

Keywords: prepositions, prepositional expressions, dependent words, time, semantic selection

Adrese autorica:

Maja Glušac

Filozofski fakultet

HR – 31 000 Osijek, Lorenza Jäger 9

mglusac@ffos.hr

Ivana Matas Ivanković

Institut za hrvatski jezik

HR – 10 000 Zagreb, Republike Austrije 16

imatas@ihjj.hr